

KÖZLEMÉNYEK

Tassy Gáspár ismeretlen levele Melith Péterhez.* A történelmi kutatómunkához hozzátartozik, hogy egy-egy nagyobb iratanyag áttekintése közben az eredetileg vizsgált témához alig, vagy egyáltalán nem kapcsolódó, mégis értékes dokumentum feltárására kerül sor. A jelen tanulmány alapjául szolgáló misszilis is hasonló körülmények között bukkant fel a Zichy család zseléi levéltárában végzett kutatás közben. Mivel a zseléi archívum egy rendkívül összetett gyűjtemény, ezért a névadó család anyagai mellett több más familia iratai is fennmaradtak az utókor számára. Különösen értékesnek tekinthető az a 16–17. századi misszilisanyag, amelynek a keretei között számos felső-magyarországi kötődésű család levelezése található. Közülük is kiemelkedik a briberi Melith család két tagjának, Melith Péternek és fiának, Györgynek a hagyatéka.

A dolgozat témáját képező levél szerzője, Tassy Gáspár¹ a 17. századi Magyar Királyság hivatali világának egyik kimondottan izgalmas alakja. Ehhez nemcsak hosszú és mozgalmas élete járult hozzá, hanem az is, hogy azon tisztségviselők körébe tartozott, akik hivatali munkásságuk mellett az irodalom terén is maradandót tudtak alkotni. A kutatók figyelmét eddig jószerével mégis elkerülte.² Életrajza és munkássága továbbra is kiegészítésre szorul.³

A korszakban egyáltalán nem tekinthető rendkívülinek, hogy származásával kapcsolatban kevés információval rendelkezünk. Bár a családja fészke Sáros vármegyében volt, Holl Béla nem tartotta

* Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

¹ A levélíró Tassy Gáspár neve több alakban: Tassy, Tassi, Thassy, Tasi is felbukkan a forrásokban és a szakirodalomban. A tanulmányban a leggyakrabban előforduló Tassy alakot fogom használni, mivel maga a levélíró is így írta alá a legtöbb általam ismert levelében.

² Napjainkig az életéről a legbővebb összefoglalást Holl Béla munkája jelenti, aki nemcsak egy vázlatos életrajzot készített róla, hanem a korábbi tévedéseket is kijavította. Ezek mellett természetesen nagyobb hangsúlyt kapott Tassy irodalmi munkássága. Vö. HOLL Béla: *Tasi Gáspár, Adalékok XVII. századi fordítás-irodalmunk történetéhez* = *Acta Universitas Szegediensis: Acta Historiae Litterarum Hungaricarum*, Tomus 10–11(1971), 99–106. Újabban a szőnyi béketárgyalásokban játszott szerepe miatt került bele a témában megjelent értekezésekbe: MARTON Gellért Ernő: „Szőnyből tudatjuk” *Három magyar diplomata – Rimay János, Tassy Gáspár és Tholdaladi Mihály – követnaplóinak összehasonlító elemzése az 1627. évi szőnyi békekötés kapcsán* = *Oszmán-magyar viszony a 16–18. században*, Tanulmányok a Magyar Királyság és az Oszmán Birodalom népeinek – magyarok, törökök, rácok, tatárok, zsidók, görögök és egyéb népek – hétköznapjairól; egyén és közösség viszonya, szerk. J. Újváry Zsuzsanna, Bp., PPKÉ Újkori Történelmi Tanszék, 2020, 135–148.

³ A jövőben terveim között szerepel egy biográfia elkészítése Tassy Gáspárról, a Szepesti Kamara tanácsosáról.

kizártak, hogy a Tassyak esetleg Heves vármegyéből, Gyöngyös környékéről származtak. Fialakoráról, valamint iskoláiról nincsenek ismereteink. Csak feltételezhetjük, hogy a Magyar Királyság valamelyik színvonalas jezsuita gimnáziumában folytathatta tanulmányait.⁴ Nem zárható ki, hogy később az örökös tartományok valamelyik egyetemére járhatott, ahol elsajátította a német nyelvet. Az oktatásával kapcsolatos elképzelések a későbbi karrierjére tekintettel helytállóak lehetnek, hiszen a kamarai tisztviselők között felülreprezentáltak voltak azok, akik jezsuita intézményekben okosodtak, illetve rövid idejű külföldi peregrinációkon is részt vettek.⁵ Nyelvismerete a magyaron kívül a latinra és a németre biztosan kiterjedt. Ezt maga ismerte el, hiszen műveit a német nyelvű változatokból fordította. A latin nyelv ismeretére pedig a kamarai szolgálata alatt volt szüksége.⁶ A felső-magyarországi térség egyik csúciszervének számító Szepesi Kamarának folyamatosan szüksége volt mind a kassai központban, mind pedig a vidéki hivatalokban a megbízható katolikus nemesekre. Így a katolikus Tassy előtt adott volt a lehetőség egy sikeres karrier kiépítésére. 1610-ben írnokként kezdte meg szolgálatát Kassán, majd, 1613-ban már altitkárként tevékenykedett a hivatalban.⁷ Ekkor többek között olyan kiválóságok mellett szolgált, mint ifjabb Hoffmann György – aki a későbbiekben Tassy apósa lett⁸ – és Daróczy Ferenc. Mindketten önmagukban is meghatározó alakjai voltak a térség politikájának és a kamarának.⁹ Az újabb kutatásoknak egyelőre nem sikerült tisztázni, hogy Tassy mikor hagyhatta el a Szepesi Kamarát. Valószínű, hogy ez egybe esett Bethlen Gábor hadjárataival, ekkor ugyanis a kassai adminisztráció ideiglenesen felfüggesztette a tevékenységét, illetve működése rendezetlenné vált.¹⁰ Tassy titkári képességeinek kiteljesedése érdekében csatlakozott Esterházy Miklós nádor köréhez, ahol a palatinus titkáráként szolgált az 1630-es évek elejéig. 1631-ben ura ajánlását is bírta, amikor tanácsosi és titkári rangban visszakerült a Szepesi Kamarához.¹¹ Ez idő alatt több követségben vett részt. Járt a hódoltságban a budai pasánál

⁴ Analógiaként szolgálhat a Pozsonyi Kamara tanácsosainak képzettsége. Vö. FEDERMAYER, Frederik, *A jezsuita iskolákban végzett diákok és karrierlehetőségeik a Magyar Királyság 17. századi fővárosában = Történelmi Szemle*, 6(2018), 2, 218–236, itt: 219–224. – Egy közelebbi analógia Holló Zsigmond esete: PINTÉR Márta Zsuzsanna, *A jezsuita ifjúság 17. századi példaképe: Holló Zsigmond = HISTORICUS SOCIETATIS IESU Szilas László emlékkönyv*, szerk. Molnár Antal, Szilágyi Csaba, Zombori István, Bp., METEM, 2007, 322–331, itt: 322.

⁵ FALLENBÜCHL Zoltán, *A Szepesi Kamara tisztviselői a XVII–XVIII. században = Levéltári Közlemények* 38(1967), 2, 193–236, itt: 211.

⁶ HOLL 1971, i. m. 101–102.

⁷ FALLENBÜCHL Zoltán, *Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon*, Adattár, Bp., Országos Széchényi Könyvtár, Osiris Kiadó, 2002, 322.

⁸ Hoffman családra lásd: FEJÉRPATAKY László, *A csatári és szedikerti Hofman család = Turul*, 9(1892), 147–148; BERZEVICZY Edmund, *A csatári és szedikerti Hoffmanok = Századok*, 26(1892), 8, 621–632. Tassy Gáspár egyelőre ismeretlen időpontban ifjabb Hoffman György lányát, Krisztinát vette feleségül. Vö. FEJÉRPATAKY 1892, i. m. 148.

⁹ Daróczy Ferencre lásd: BORBÉLY Zoltán, *Nemesi stratégiák és társadalmi mobilitás Felső-Magyarországon a 17. század első felében = Századok*, 154(2020), 1, 25–52, itt: 46–47. Daróczy szerepére és kapcsolataira lásd: KÁROLYI Bálint, *Egy kivételes karrier, Veglai Horváth Gáspár, a Magyar Kamara elnökének életútja = Levéltári Közlemények*, 2020, passim. (megjelenés előtt).

¹⁰ GECSÉNYI Lajos, GUSZAROVA, Tatjana, *A Szepesi Kamara vezető tisztségviselői 1646–1672 között = GECSÉNYI LAJOS, Gazdaság, társadalom, igazgatás, Tanulmányok a kora újkor történetéből*, Győr, Győr-Ménfőcsanak Megye Győri Levéltára, 2008, 453–474, itt: 453–455; SZÜCS Jenő, *A Szepesi Kamara levéltára 1567–1813*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1990, 63.

¹¹ Tassy a jelek szerint már 1628-ban pályázott a Szepesi Kamarai állásra, akkor még elutasítását közölte dominuszával az Udvari Kamara, és Péchy Zsigmondot alkalmazta. Udvari Kamara

és az erdélyi fejedelmeknél is.¹² A szolgálatból csak 1638-ban, öregségére és betegségére hivatkozva mentették fel.¹³ Halálának időpontja egyelőre ismeretlen, feltehetőleg az 1640-es évek második felére tehető.

A levelünk címzettje, briberi Melith Péter jelentős egyénisége volt a felső-magyarországi katolikus elitnek. Családja ugyan horvátországi származású volt, de szülőföldjüket már a 16. század közepén elhagyták. Integrációjuk olyannyira sikeres volt, hogy a 16. század végén már a térségnek meghatározó tagjai között szerepeltek.¹⁴ Melith Péter fiatalságáról kevés információval rendelkezünk. Annyi biztosnak látszik, hogy jó udvari kapcsolatokkal rendelkezett, mivel előbb II. Mátyás, majd II. Ferdinánd királyok udvarában szolgált, mint asztalnok.¹⁵ A hozzá írott levelek alapján a kamarási (*cubicularius*) címet is viselte, majd bárói rangot kapott.¹⁶ Az udvari szolgálat után a katonai pályát választotta és a birtokaihoz közeli Kálló, majd Szatmár főkapitánya volt egészen 1643-ig. Szokoly Erzsébettel kötött házasságával sikerült családja pozícióit és kapcsolatait megerősítenie a felső-magyarországi katolikusok körében.¹⁷ Karrierje mellett viszonylag keveset tudunk műveltségéről. Annyi bizonyos, hogy családja az egyik legjelentősebb támogatója volt a felső-magyarországi katolikus reformnak.¹⁸ Gyermekeit is a térség két fontos iskolájában, Leleszen és a homonnai jezsuita kollégiumban neveltette, közülük a fiatalabbak Bécsben a jezsuitáknál folytatták tanulmányaikat.¹⁹ Emellett biztosan voltak katolikus alumnusai is. Erre enged következtetni, hogy rokonával, Nyáry Istvánnal közösen támogatta Eh Mihály római tanulmányait.²⁰

A dolgozat alapjául szolgáló levél – tartalmát tekintve – rendkívül informatív. Kiderül belőle, hogy a két katolikus nemes úr jó viszonyt ápol egymással. 1644-ben már mind a ketten időseknek számítottak, ráadásul a levél tanúsága szerint Melith Péter még betegeskedett is, amire Tassy Gáspár megpróbált vigaszt nyújtani.

Misszilisünk fő témáját tekintve mégis egy izgalmas könyvküldés részleteiről tudósít bennünket. Tassy Gáspár írása ugyanis egy válasz Melith korábbi üzenetére. Két könyvét ajánlja és szeretné elküldeni a szabolcsi nemes úr számára. Mint ismert, Tassy Gáspár tartalmas pályája alatt több

Esterházy Miklóshoz, 1638. november 7. ÖStA HKA HFU r. Nr. 135. Konv. 1628. november fol. 15–16. Tassy Gáspárt végül 1630-ban nevezték ki tanácsossá. II. Ferdinánd a Magyar Kamarához, 1630. május 26. ÖStA HKA HFU r. Nr. 141. Konv. 1630. május fol. 316–317.

¹² HOLL 1971, i. m. 100.

¹³ Az Udvari Kamara értesíti a Magyar Kamarát, hogy Tassy Gáspár helyére Usz Jánost nevezik ki a Szepesi Kamarához. 1638. augusztus 4. ÖStA HKA HFU r. Nr. 158. Konv. 1638. augusztus fol. 10–11.

¹⁴ BORBÉLY 2020, i. m. 41–42.

¹⁵ FAZEKAS István, *A Melith-fiúk bécsi tanulmányai 1630–1631 = Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*, szerk. Fodor Pál, Pálffy Géza, Tóth István György, Bp., MTA TKI Gazdaság- és Társadalomtörténeti Kutatócsoportja, 2002, 140.

¹⁶ Melith Péter bárói diplomája nem ismert. Csupán a temetésén elmondott halotti beszéd említi báróságát. Vö. LUKSICS Pál, *A Briberi Melith-család genealógiája = Turul*, 44(1930), 97–98, itt: 98.

¹⁷ BORBÉLY 2020, i. m. 42.

¹⁸ GALLA Ferenc, *Ferences misszionáriusok Magyarországon: a Királyságban és Erdélyben a 17–18. században*, kiad. Fazekas István, Bp., Róma, PPKE, 2005, passim.

¹⁹ FAZEKAS 2002, i. m. passim.

²⁰ KOVÁCS Sándor Iván, KULCSÁR Péter, *Régi magyar írók és prédikátorok kiadatlan levelei III. = Acta Universitatis Szegediensis – Acta Historiae Litterarum Hungaricarum*, Tomus 9, Szeged, 1969, 95.

kötet szerzője is volt. Ezek a munkák külföldi szerzők idegen nyelvű – esetünkben ismertén német nyelvű – könyvei voltak. A művek azonosításában viszonylag könnyű dolgunk van, mivel Tassynak kevés munkája ismert, illetve levelében maga utal a könyvek címére.

Az első könyv, amit a levélben „Elmenknek Istenben felmeneteljről” néven nevez, egyértelműen az *Elménknek Istenben foel-meneteléruel a' teremetet állaton Garádichin Robertus Bellarminus Jésuiták Rendiboel-való Cardinal Koenyvechkéje...* című munka, amit 1639-ben, alig néhány évvel a levél megírása előtt fejezett be és nyomtattatott ki *Bárfán*.²¹ Mint ahogy a cím is utal rá, a mű eredetileg Roberto Bellarmino jezsuita bíboros püspöknek 1615-ben megjelent *De ascensione mentis in Deum per scalas rerum creaturarum opusculum* című, a katolikus vallást védelmező művének a fordítása.²² Az elkészült könyvet nem másnak, mint korábbi patrónusának, Esterházy Miklós nádornak ajánlotta.

Némileg nehezebb dolgunk van a másik említett kötettel kapcsolatban. Ennek ugyanis címét nem említi, csak a tartalmára utal Tassy. Mégis úgy vélem, hogy ez utóbbi munka Jakob Freucht, az ingolstadti egyetem tanárának Fünf kurze Predigen című munkájának megkésett fordítása, az *Öt Rövid Predikátzio, Hűsz Színes Okokrúl, miért nem akarnak most némelly emberek Catholicusokká, vagy (a mint ők szöllanak) Pádistákká lenni. Mellyeket Bambergában Sz. Mártonnál predikállott; most pedig azoknak, kik kételkednek mellyik Hitre kellessék hajolniok, Lelki hasznokra nyomtatásban ki-bochátott, Feuktius Jakab*, amit a levél megírása előtt négy évvel, 1640-ben nyomtattatott ki a szerző pozsonyi nyomdában. A munka, bár viszonylag réginek számított, hiszen az eredeti több mint hatvan évvel korábban jelent meg Kölnben,²³ mégis a térség katolikusaira nagy hatással volt, a 17. század közepén a felső-magyarországi katolikus megújulás egyik szellemi municiójának számított.²⁴ Nem mellékes, hogy a művet a magyar politikai élet meghatározó alakjának, a Lósy Imre esztergomi érseknek, Pázmány Péter utódjának ajánlotta a szerző.

A levélből azt is megtudjuk, hogy akkor éppen egyik munkából sem állt rendelkezésére a szerzőnek bekötött változat. Ezért felajánlja, hogy az otthonához közeli Eperjesen tudna olyan mestert találni, aki a könyvek darabját 40 pénzért²⁵ szépen be tudná kötni. Tassy azt is megemlítette levelében, hogy amennyiben Melith Péternek több példányra lenne szüksége, akkor nyugodtan írja meg neki. Ez a két apró részlet azért is érdemel figyelmet, mert Eperjesen – jelen ismereteink szerint – ebben az időszakban nem üzemelt nyomda.²⁶ Ennek ellenére feltételezhető, hogy mivel a városban iskola működött, könyvkötéssel foglalkozó személy is lakott a városban. Ez azért sem zárható ki, mert a korszakban már megkezdődött a két szakma különválása, és megjelentek a térségben az önállóan csak könyvkötéssel foglalkozó mesterek is.²⁷

²¹ RMK I 687.

²² HOLL 1971, i. m. 104.

²³ HOLL 1971, i. m. 103.

²⁴ BITSKEY István, *A német nyelvterület jezsuita egyetemei és Magyarország a kora újkorban = A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig*, szerk. Szilágyi Csaba, Piliscsaba, PPKE BTK, 2006, 481–496. itt: 495.

²⁵ Sajnos nem tudjuk, milyen fajta pénzről volt szó. Úgy gondolom, hogy valami gyengébb minőségű fizetőeszközzel lehet szó, mert rajnai forintban mérve kicsit soknak vélem.

²⁶ Vö. V. ECESEDY Judit, *Az eperjesi nyomdászat kezdetei = Magyar Könyvszemle*, 118(2002), 10–23.

²⁷ HEREPEI János, *Vidéki könyvkötők a XVII. század folyamán = Magyar Könyvszemle*, 84(1968), 51–54.

Tassy Gáspár Melith Péterhez írott többi ismert levelében nem kerülnek említésre a kérdéses könyvek.²⁸ Tassy írásának tanúsága szerint 1644 februárjában nem küldte el a könyveket neves barátjának, mivel azok kötetlen állapotban voltak. Sajnos további sorsukat nem ismerjük.

A levélben Tassy már utal Rákóczi György meginduló hadjáratára, ami nagy félelmet keltett a környék lakosságában, és sok menekültet is eredményezett a térségben. Ebből kifolyólag feltételezhető, hogy a közölt levélben szereplő két kötet csak a harci események beszüntetése és a békésebb időszak bekövetkeztével kerülhetett a megrendelő Melith Péterhez. Sajnos – jelenlegi ismereteink szerint – a Melith család tagjaitól egyetlen könyvtári katalógus sem maradt fenn.²⁹ Tassy Gáspár két említett művéből a napjainkban ismert példányok között pedig nem találunk olyat, amelyben Melith Péter vagy bármelyik családtagjának bejegyzése, ex librise vagy azonosításra alkalmas jegyzete maradt fenn.

Ezek alapján be kell értnünk azzal a tudattal, hogy Melith Péter, a felső-magyarországi térség egy jelentős katolikus főura ismerte és igényelte is Tassy Gáspár műveit. Amennyiben el is jutottak hozzá a kért könyvek, nem sok ideje maradt azok olvasására, ugyanis Melith Péter 1644 októberében elhunyt.

A dolgozat alapjául szolgáló levél közlésénél a betűhív átírási formát részesítettük előnyben. A rövidítéseket feloldottuk és kurziváltuk, ahol a szöveg indokolta, lábjegyzetek segítségével magyarázatokat fűztünk hozzájuk.

Tassy Gáspár Melith Péterhez

Töltszék, 1644. február 1.

(MNL OL P 707 a Zichy család zseléi levéltára fasc 84 NB. Nr. 6691.)

Spectabilis Magnifice Domine Domine Colendissime

Servitorum addictissimum commendamus

Aldgya meg *Isten Nagyságodat* minden kívánta jokkal s jó egességgel. *Nagyságod* levelet bechülettel vettem, s nem hogy bantaszomra volna az *Nagyságod* kivansaga, de sőt örömemre vagyon, és kedveskedemis *Nagyságodnak*. A könyv ket fele, Eggyk a Teveljgök ellen valo Controversiak: A Masik Elmenknek *Istenben* felmeneteljről fölötte aitas es nekünk kik Catholicusok vagyunk hasznosb könyv. Az első felekben nem sok vagyon csak bé is vannak kötve küldök ket Exemplart *Nagyságodnak* azokbanis. A másik fele mind kötetlen, hanem most köttetek *Nagyságod* számára kettőt. Ha *Nagyságod* többet fog kívannj valamenykel annyit adhatok chak be kötetni it Eperjest, gondolnom szepen be kötik negyven penzert eggyeket. Ide nalunk nagy rettesben vannak az emberek ilyen Télj üdön futó felben vannak szannya meg *Isten* hogj magunk nemzetétül kell ennj sok artalannak enny nyomorusagot szenyvedni, holot idegen nemzetül bekessegünk vagyon. *Isten* vezerebbe minden jóra es bekessegre elmejeket. *Nagyságodis* hallom betegeskedik, enis ordénarie a Telet főkeppen ugy szoktam töltenj. Ha mi meg irható hirej lesznek *Nagyságodnak* kérem ne nehesszettelje meg irni. A könyvechkeket most *Nagyságodnak* azért nem küldhettem meg, hogy kötve nem volt a kettej *Nagyságodat* kerem tarchon engem regj jo akarattjaban, s maradgjon *Isten* aldasa *Nagyságodon*. Datum in Töltsék³⁰, 1. Februaris 1644.

²⁸ Tassy Gáspár levelei Melith Péterhez. MNL OL P 707 Fasc. 84 NB. Nr. 6686-6691.

²⁹ Jelenlegi ismereteink szerint a briberi Melith család környezetéből csak Melith Pál 1573-ban említett néhány iskolai könyvét ismerjük. Vö. *Magyarországi magánkönyvtárak I, 1533–1657*, sajtó alá rendezte Varga András, Bp., Szeged, 1986 (Adattár XVI–XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 13), 17.

³⁰ Töltszék (Ma: Tulčík, Szlovákia) Tassy *Gáspár kedvelt tartózkodási helye*. Eperjestől északra található.

Spectabilis Magnifitae Dominationis Vestrae
Servitor addictimus
Caspar Tassj

Kívül: *Spectabili ac Magnifico Dominio Domino Petro Melith de Priber Sacre Caesaræ Regiæque*
Majestatis Consilliario et Cubiculario, et Domine mihi plurimum Colendissime.

Kis Warda³¹

KÁROLYI BÁLINT

³¹ A levél külzetén a címzés alatt szerepel Kisvárdá neve, az átvétel helyére utal ugyanis, láthatóan nem Tassy kezétől származik a szöveg.